



Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 47 Volume: 9 Issue: 47

Aralık 2016 December 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

## BERGAMA HÜKÜMET KONAĞI ÖRNEĞİNDE II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ HÜKÜMET KONAKLARI

### ABDÜLHAMİT II. ERA GOVERMENT HOUSES IN THE SAMPLE OF BERGAMA GOVERNMENT HOUSE Rahşan TOPTAŞ\*

#### Öz

Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıldan başlayarak uygulamaya koyduğu modernleşme çalışmaları içerisinde, birçok alanla beraber, taşra toprak yönetimi de bulunmaktadır. Beylerbeyliği sistemi ile başlayıp, tımar iltizam gibi sistemlerle devam eden taşra toprak yönetimi, XIX. yüzyılın ortalarında merkezi ve Batı'dan alınan yeni bir sistemle aşamalı olarak yer değiştirir. Getirilen bu yeni yönetim anlayışı çerçevesinde merkezi yönetim, halka hizmetlerini ulaştırmak için şehirler ve kasabalarda; hükümet konağı, belediye, adliye, karakol, postahane, kütüphane gibi yapılar inşa eder. Hükümet konakları bu yapı komplekslerinin merkezinde yer almaktadır. Dönemin eklektik anlayışı ile inşa edilen bu yapılar tüm ülkeye yayılır. Bergama Hükümet Konağı bu yapılardan biridir. Yapının plan, cephe, malzeme ve bezeme özellikleri ele alınarak II. Abdülhamit dönemi hükümet konakları hakkında genel bir kanıya varmak mümkündür.

**Anahtar Kelimeler:** Bergama, Bergama Hükümet Konağı, II. Abdülhamit, Konak.

#### Abstract

The modernisation studies of Ottoman Empire that have been put into practice starting from XVIII. century cover, with any fields, provincial land management. Provincial management starting with Beylerbeyliği system then continuing system like tımar and iltizam is gradually replaced by a new system that is central and taken from West. On the basis of this new managerial government built structures such as house, city hall, court house, police station, post office and library in order to deliver public services in cities and towns. Government Houses is located in the center of this structure complex. These structures that have been built with eclectic under starting of period spreads throughout the country. Bergama Government House is one of these structures. This structure's plan, elevation, materials and decorative features make possible to reach general impression about Government Houses in Abdülhamit II. Era.

**Keywords:** Bergama, Bergama Government House, Abdülhamit II., House.

#### Giriş

Osmanlı Devleti'nin (1299-1923) son ikiyüz yıllık sürecinde hayata geçirdiği; askeri, ekonomik, siyasal ve sosyal alandaki yeniliklerin yanında taşra yönetiminde de bir takım yeniliklere gidilir. Taşra yönetim anlayışının değiştirilmesi ile merkezden atanan memurlar için idari binalara ihtiyaç duyulur. Bu amaç dahilinde inşa edilen binalar daha önce Osmanlı Devleti topraklarında görülmemiş yeni bir bina türü niteliğindedir. Değişen yönetim anlayışı çerçevesinde ortaya çıkan hükümet konakları, Tanzimat'ın ilanı ile yapımına başlanan ve günümüz Türkiye'sinde de inşası devam eden dinamiklere sahip bir türdür. Özellikle II. Abdülhamit döneminde yapımlarına hız verildiği görülen bu yapıların bölgesel ve Batılı üslupların olduğu bir takım mimari unsurlar taşıdıkları görülmektedir. Bu özellikler arşiv belgeleri ışığında Bergama Hükümet Konağı'ndan yola çıkılarak ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında taşra, sancaklara ayrılarak yönetilmektedir. Zamanla toprakların genişlemesi, sancakların yönetimini ve denetlenmesini güçleştirdiğinden "Beylerbeyliği" uygulamasına gidilir (İşpirlı, 1992: 69). Eyalet sistemi de denilen bu sisteme göre Osmanlı toprakları Anadolu ve Rumeli eyaletlerine ayrılır. Anadolu Eyaleti 1393 yılında bugünkü Ankara merkezli olarak kurulur ve 1451 yılında eyaletin merkezi Kütahya iline taşınır (Harita 1) (Tablo 1). Anadolu eyaleti 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından Aydın (İzmir), Hüdavendigar (Bursa), Kastamonu ve Ankara olmak üzere daha küçük boyutlu 4 eyalete (1827-1841) ayrılır. Bu eyaletler daha çok askeri bir organizasyon şeklinde düşünülür (Uzunçarşılı, 1932: 88-89-93) (Tablo 1).

Osmanlı Devleti'nin taşra yönetimi, XVIII. yüzyılda çeşitli uygulamalar ile yeni bir düzene oturtulmaya çalışılır. Ancak bu uygulamaların gerçekleşmesi dönemin koşulları içerisinde mümkün olmaz. Taşra yönetimi konusunda varlığı günümüz Türkiye'sine de uzanan köklü reformlar, XIX. yüzyılda yapılır. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın uygulamaya konması ile taşra yönetiminde değişim başlar. Önceki dönemde eyaletlerin mali işlerinden sorumlu olan "Mutasarrıflıklar" ortadan kalkar. Mali yetkileri olmayan valiler devletin maaşlı memurları haline getirilirler. Aynı değişiklikler çerçevesinde eyaletlerde "Büyük Meclisler" kurulur. 1849 yılında yapılan yeni düzenleme ile vali, defterdar, kaza müdürü gibi taşra

\* Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, rtoptas@pau.edu.tr

yönetici sınıfının görevleri ve yetkileri belirlenir. “*Büyük Meclisler*”, “*Eyalet Meclisi*” şeklinde isimlendirilir ve 1839 yılında var olan uygulamalar devam ettirilir. Bütün yapılanmanın ana amacı, halktan keyfi vergiler toplayan kimi zaman zulmeden, denetimden uzak eski taşra yönetimi yerine devletin otoritesinin ve düzeninin hâkim olduğu yeni ve merkezi bir yönetim getirmektir. Ancak bahsi geçen uygulamalardan merkeze yakın birkaç eyalet dışında beklenen başarı sağlanamaz (İnalçık, 1962: 603).

Osmanlı taşra yönetiminde istenilen değişim ve başarının hayata geçirilmesi 1864 yılında çıkarılan “*Vilâyet Nizamnâmesi*” ile sağlanır. Bu nizamname ile önceden var olan “*Eyalet*”<sup>1</sup> uygulaması eyalet topraklarının daha küçük parçalara bölünmesinden oluşan “*Vilayet*” şekline dönüştürülür (Kılıç, 2009: 44-45). Ülke 27 vilayete 113 sancağa ayrılarak vilayet, sancak, kaza ve köy şeklinde kademelenen yönetim birimlerine ayrılır. 1867 ve 1871 yıllarında çıkarılan diğer nizamnameler de taşra yönetiminde var olan eksikliklerin giderilmesine yöneliktir (Aslan, 2001: 296-300). II. Abdülhamit döneminde (1876-1909) vilayetlerin sayısı 30 olup bunlardan 9’u Avrupa’da, 2’si Akdeniz Bölgesinde, 13’ü Anadolu’da, 5’i Arap yarımadasında 1’i de Afrika’dadır. Vilayetlerin idaresi valilere, sancakların idaresi mutasarrıflara, kazaların idaresi kaymakamlara, nahiyelerin idaresi de müdürlere verilir (Ortaylı, 1994: 283-334). Bu nizamnamelerin hemen hepsinde valilerin yetki ve görevleri vurgulanır (Gençoğlu, 2012: 29-50). Sancaklara sadrazamın önerisi ve padişahın onayı ile atanan valiler merkezden gelen emirlerin uygulayıcısı olarak Cumhuriyet’in ilanına kadar görevlerini sürdürürler (Kılıç, 2009: 48-59).

Osmanlı Devleti’nde önceleri merkezden atanan vali ve yanındaki devlet memurlarının vilayet işlerini yürütmeleri ve ikamet etmeleri için hükümet konağı yapımına gidilmez, var olan konaklardan biri bu iş için kiralanır (Aslanoğlu, Ortaylı, vd, 1984:3-4). Sonradan hükümet konakları ve bu konağın etrafına hapishane, telgrafhane, kışla, okul, adliye, jandarma, hastahane, gar binaları yapılmaya başlanır. Merkezden gelen emirlerin sağlıklı uygulamasına yönelik bu inşa çalışmaları aynı zamanda şehrin idari birimlerini içine alan bir mimari kompleksi oluşturmaktadır. Dönemin merkezîyetçi anlayışı çerçevesinde halka daha fazla nüfuz etmeyi amaçlayan yönetim, bu idari kompleksleri ülkenin tamamına yaymaya ve uygulamaya çalışır. Bu uygulama Batılı anlamda kent planlamaları ve imar düzeninin sağlanması açısından da taşrada öncü çalışmalar olur (Avcı, 2010:200-201). Bu dönemde geniş caddelerin açılması, iskân alanlarının geometrik bir düzende ele alınması ve alt yapı çalışmaları devlet tarafından belirli kurallara dayandırılarak yapılmaya başlanır. 1863 tarihli “*Ebniye Nizamnamesi*” ile getirilen yeni uygulamalar 1882 yılında kaldırılır imar ve iskân denetimi belediyelere devredilir (Ergin, 1995: 1673-1685). Belediyeler bünyesinde bulunan, Ticaret ve Nafia Nezareti tarafından atanan mühendisler şehrin imar işlerinden sorumlu tutulur (Aktüre, 1985: 894).

Dönemin idari anlayışını yansıtan düzenlemeler içinde mimari ve idari anlamda öncül yapılar hükümet konaklarıdır. Bu yapılar zamanla devletin taşradaki güç sembolleri haline alırlar. Zira II. Abdülhamit’in 25 Cülus Töreni (Avcı, 2010: 200-2001) (31 Ağustos 1900) münasebeti ile basılan “*Tebriknâme-i Milli*” adlı eserde dönemin iktidar sembolü birçok mimari yapıdan bahsedilir. Bu yapıların, merkezde cülus törenlerinin yapıldığı sırada, taşra şehirlerinde kutlamalar ile açılışlarının yapıldığı görülür. Yine aynı kaynakta 77 adet hükümet konağının da II. Abdülhamit döneminde tamir ve inşa edildiği ifade edilir. Arşiv çalışmaları ışığında bu yapılar ile ilgili resmi yazışmalar ve inşa süreçleri izlenebilmektedir. Ayrıca 1900 yılından sonra ilçe merkezlerine de yayılan yoğun bir hükümet konağı yapımının olduğu ve 77 sayısının aşıldığı görülmektedir. Sadece Anadolu’da değil Balkanlar, Suriye, Filistin ve Hicaz’a kadar çok geniş bir coğrafyada hükümet konağı ve idari binaların yapımının varlığı da arşivlerden tespit edilen bir diğer durumdur. Bu duruma yapı türü inşa yoğunluğu açısından bakıldığında: Tanzimat Fermanı ile başlayan merkezi yönetimin kendi iktidar ve gücünü klasik dönemde halka ifade ettiği cami, imaret, medrese vb. yapı türlerinden, Batılı etkilerle ortaya çıkan hükümet konağı, kışla, okul, gar vb. yapılara bir geçişin gerçekleştiğini göstermektedir.

Taşra ve merkezdeki idari yapı toplulukları II. Mahmut (1785-1839) ile başlayıp Sultan Abdülaziz (1830-1876) ve Abdülmecit (1823-1861) ile devam eden iktidarların sembolleri haline gelir. II. Abdülhamit (1842-1918) kendisinden önce başlayan bu “*Çağdaş Monarşi*” oluşturma çabalarını devam ettiren bir padişahdır. 33 yıllık iktidarı boyunca II. Abdülhamit’in tüm dünyada görülen “*Ulus Devlet*” eğilimine karşı mücadele ettiği görülmektedir. Ülkenin neredeyse tamamında inşa edilen bu idari kompleksler II. Abdülhamit döneminin düşüncesi ile paralel olarak meydana getirilen ve II. Mahmut ile başlayıp süregelen bir oluşumu simgeleyen yapılar haline gelirler (Deringil, 2002: 57). Ayrıca yine bu dönemde mimaride merkezi gücü vurgulayan çeşitli sembol ve uygulamalar kullanılır (Eldem, 2004: 104). Osmanlı armaları, ve Padişah tuğraları bu sembollerdendir (Deringil, 2007: 38). Osmanlı arması ve padişah tuğrası taşra ve

<sup>1</sup> Osmanlı kaynaklarında, XVI. yüzyılın sonundan itibaren eyalet terimi beylerbeylik tabiriyle birlikte kullanılmaya başlanmış, beylerbeyine ise mirimiran, emir’ül-ümera ve 18.yüzyıldan itibaren de vali denilmiştir; İPŞİRLİ, Mehmet (1994) "Eyalet (Taşra) Teşkilatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul, I, s. 221-245.

merkezdeki yapıların özellikle girişlerinde kullanılırlar. Bu kullanım iktidar sembollerinin mimari ile birlikte kullanılarak yapıların kimliklerinin vurgulanmasına yöneliktir.

II. Abdülhamit döneminde, devlet için en önemli tehditlerden biride Avrupalı devletlerin Osmanlı topraklarına ve halkına müdahaleleridir. Bu açıdan hemen tüm şehirlerde oluşturulmaya çalışılan ve merkezin gücünü temsil eden idari yapı toplulukları devletin sürekliliği açısından önem arz etmektedir (Güntan, 2007: 23).

## 1. BERGAMA İLÇESİ İDARİ TARİHİ VE BERGAMA HÜKÜMET KONAĞI

### 1.1. Bergaman'ın İdari Tarihi

Türk döneminde Bergama voyvodalık-ayanlık rütbesi taşıyan sülale beyleri tarafından yönetilmektedir (Cebeci, 1995: 73-82). Bergama yönetimine, günümüze kalabilen kitabe ve mahkeme sicillerinden elde edilen bilgilere göre; 1737'de Arapoğulları, 1775'te de Karaosmanoğulları hâkimdirler. Ancak II. Mahmut döneminde bütün ayanlıklara son verilmesi ile yerel beylerin yönetimi son bulur. Bölge 1841 yılında kaza müdürlüğü, 1867 yılında da kaymakamlık tarafından yönetilir. Bergama, 1868 yılına kadar Balıkesir Sancağına, 1868 yılında Manisa ve 1881 yılında da İzmir Sancağına bağlanır (Bayatlı, 1956: 20) (Harita 2-3).

Aydın vilayet salnamelerinde 1879-1902 yılları arasında Bergama kaymakamlarının isimlerine yer verilir. Salmelerde 1902 yılında sonlanan Bergama'nın kaymakamları bilgisine (Tablo 2) Osmanlı Arşivi incelendiğinde 1903'te Kaymakam Kemal Bey'in<sup>2</sup> ve son olarakta 1909'da Refet Bey'in<sup>3</sup> atandığı görülmektedir. Kaymakamlığın idari yapısı içerisinde kaymakamın emrinde çalışan birçok üst düzey memurun varlığı da yine salnamelerden görülebilmektedir. Bunlar; Naip (kaymakam vekili), müftü, mal müdürü, tahrirat kâtibi, tapu kâtibi ve evkaf vekilidirler<sup>4</sup>.

### 1.2. Bergama Hükümet Konağı

Bergama Hükümet Konağı, Bergama'nın Zafer Mahallesi Cumhuriyet Caddesi No:3 adresinde bulunmaktadır. Günümüzde İlçe Emniyet Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır (Plan 1) (Foto. 1). Yapının doğuya bakan giriş kapısının üstünde bulunan iki kartuşta yapının (H. 1281) 1867 tarihli mermer malzemeli kitabesi bulunmaktadır (Foto. 2). Ancak bu kitabe ve tarihleme için yapılan ebced hesabında bir takım sorunların olduğu görülmektedir. Kitabenin üzerinde yazılan şiirin formu kıt'adır. Son mısranın sonundaki kelime veya kelimeler net bir şekilde okunamamaktadır. Ancak şiirin kıta şeklinde olduğu düşünüldüğünde nazım biçiminin bir gereği olarak ikinci ve dördüncü mısradaki yani "oldı bu ali yerler" ifadesinin tekrar edilmesi gerekliliği düşüncesinden hareketle ebced hesabının Prof. Dr Recep Toparlı tarafından bu kabul ile yapıldığı anlaşılmaktadır. Dördüncü mısranın son kelimelerinin tam manası ile okunamaması nedeni ile bu tarihleme kesinlik arz etmemektedir. Bazı yapıların kitabelerinde ebced hesabının yanlış yapılabildiği göz önüne alındığında acemice yazıldığını söyleyebileceğimiz bu şiirde de benzer bir hatanın olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca yapının tarihlemesi hususunda yapıda yer verilen bu kitabenin eski hükümet konağına ait olabileceği de düşünülebilir. Dolayısı ile yapının tarihlenmesi hususunda arşiv belgeleri ve salnamelerin esas olarak kabul edilmesi gerekebilir.

Arşiv belgelerine göre bugünkü Bergama Hükümet Konağı'nın yerinde daha önceden kullanılan bir hükümet konağının var olduğu ancak 1895 yılında yapının harap durumda olduğu ve yenisi yapılanaya kadar başka bir binanın kiralandığı anlaşılmaktadır<sup>5</sup>. Yeni konaktan önceki bu binanın varlığına 1889 yılına ait 1315 H./1897 M. Def'a 18139 künyeli Aydın Vilayet Salmesini'nde de rastlanmaktadır. Salmeside; "Hane: 3761, Dükkân: 827, Han: 13, Hamam: 5, Fabrika: 4, Un Değirmeni: 8, Ta'sirhane: 6, Hükümet Konağı: 1, Telgrafhane: 1, Ziraat Bankası: 1, Cami-i şerif: 14, Mescid: 10, Kilise: 2, havra: 1, Gureba Hastanesi: 1, Ortaokul: 1, İlkokul (Müslim-Erkek): 5, Medrese: 1, Gayrimüslim Mektebi: 6" şeklinde kazada Tanzimat Dönemi ile inşa

<sup>2</sup> B.O.A., Yıldız Esas Evrakı Defteri, 19/1821, 19 Ra 1321/ 9 Aralık 1903; Alaşehir Kaymakamı Hasan Bey'in başka bir kaymakamlık veya mutasarrıflığa tayiniyle yerine Bergama Kaymakamı Ali Rasih Bey'in ve Bergama kaymakamlığına Soma Kaymakamı Kemal Bey'in ve Soma'ya da Gördes Kaymakamı vekili Nazım Bey'in tayini.

<sup>3</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2810/28, 21 Ramazan 1327/6 Ekim 1909; İştin el çektilen Bergama Kaymakamı Kemal Bey'in yerine Salihli Kaymakamı Refet Bey'in, onun yerine Karaburun Kaymakamı Eşref Efendi'nin, Karaburun Kaymakamlığı'na ise Gönen Kaymakamlığı'ndan Mustafa Rauf Bey'in istihdamları.

<sup>4</sup> Bkz.Aydın Vilayet Salmesini Def'a 1, s.127, vd. ; "1875 yılında Üçkemer Köprüsü'nün sağ yakasında ikinci çırçır fabrikası açılacaktı. İzmirli bir Rum tarafından yapılan bu fabrika, el tezgâhi ile geçinenlerin tepkisine yol açtı. Halk bu sorunlarını hükümete duyurmuş, fakat el çıkırları başka, fabrika başka diye olumsuz yanıt almışlar. Bunun üzerine halk direnişi geçmiş, öbek öbek olarak toplanıp hükümet konağına yürümüşlerdi. Kaymakam Mehmet Bey'in yanında müftü Veliiyüddin Efendi, Kasapoğlu Halil Ağa, Müderris Dericili Mehmet Efendi, Kulaksız Cami İmamı Müftüzade Hasan Efendi de bu sorunu tartışmak için bulunuyorlardı. Halkın büyük bir gürültü ile hükümet konağına saldırması üzerine herkes bir tarafa kaçmıştı. Topluluktan bir grup da yeni fabrikaya giderek, kazma-kürekle fabrikayı yıkıp içindekileri yağmalamıştı." Şeklindeki ifadelerden 1875 yılında da Bergama'da bir hükümet konağının varlığından söz edebiliyoruz; ERİŞ, Eyüp (1979). *Bergama Uygurluk Tarihi*, Bergama, s.106.

<sup>5</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 437/57, 13 Ramazan 1313/ 27 Şubat 1896; Ebniye-i emiriyeden inşaa ve taminine lüzum görülen mahaller için takib edilecek prosedür ile harab bir haldeki Bergama kasabası hükümet konağının yeniden inşaa ve ikmaline kadar hükümet konağı olarak kiralanın binanın yıllık kirası olan paranın sarfına ve nereden karşılanacağı konusunda izin istenilmesi.

edilen yönetim binaları ve diğer dönem yapıları liste şeklinde verilmektedir (Uyar, 2001: 67). Aydın İli Umumi Meclisi tarafından 1889'da çıkarılan mazbata ile yeni hükümet konağının yapımına karar verilir<sup>6</sup>. 1895-1903 yılları arasında hükümet konağının inşa masraflarının belirlenmesi, halktan toplanacak yardımlar ve keşfle ilgili olarak merkezle çeşitli yazışmaların yapıldığı görülmektedir<sup>7</sup>. Kaymakam Kemal Bey (1903-1909) ve II. Abdülhamit (1876-1909) dönemlerinde yapıldığı bilinen binanın bu bilgiler ışığında 1903-1909 tarihleri arasında inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Bergama Hükümet Konağı, doğu-batı doğrultusunda düz bir arazi üzerine inşa edilen yapı, bodrum kat üstüne iki katlıdır. Yapı dıştan "T", içten haçvari (Transept) plan tipindedir. Bodrum kat dıştan dikdörtgen, içten haçvari planlıdır (Plan 2). Haçın kollarını oluşturan koridorlara açılan, simetrik olmayan ve farklı boyutlarda odalar yer alır. Bu odaların her birinde dışarıya açılan kare pencereler bulunmaktadır. Bodrum katın tavanı metal purtelli volta döşeme<sup>8</sup> ile kapalıdır (Foto. 3). Duvarlar ve tavan alçı sıvalıdır. Bu katın girişi dışardan batı cepheden verilen düz lentolu ve küçük bir kapı ile verilmektedir.

Yapının zemin katı dıştan "T" planlı olup içten haçvari planlı koridorlarla bölünmektedir (Plan 3). Doğu koridoru giriş holü olarak değerlendirilirken batı koridorunda üst katlara çıkışı sağlayan merdiven bulunur. Dışarıya taşıntı yapan bu kısım, zemin kat hizasında ve iki katlıdır. Altta tuvalet işlevi gören bu iki katlı düzenleniş birinci katta ise oda olarak değerlendirilir ve bu birimlerin girişleri merdiven sahneliklerinden verilir. Koridorların orta kısmında duvarlara gömülü dört ahşap ayak ve bunları birbirine bağlayan ahşap kemerler ile oluşturulan taşıyıcı sistem bulunur. Bu kurulum dâhilinde koridorların etrafına yerleştirilen odalar simetrik ve eş büyüklükte değildir.

Birinci katta giriş holünün üstüne gelen kısım oda olarak değerlendirildiğinden, güney-kuzey doğrultulu tek bir koridorun etrafına konumlandırılan, simetrik olmayan odalar bulunur (Plan 4). Birinci katın orta sahneliğinde kare şekilli, ikisi serbet dördü duvarlara gömülü ahşap ayakla taşınan ahşap örtünün taşıyıcıları bulunmaktadır (Çizim 5) (Foto. 4).

Cephe özellikleri açısından konağın doğuya bakan giriş cephesi dışarıya taşıntı yapmayan düz yapıdadır (Çizim 1) (Foto.5-6). Cephenin ortasına yerleştirilen çeşitli mimari eleman ve yapılanmalar (plastır, rozet, ikiz pencere..vb.) ile vurgulanan giriş, eyvan türüdür. Yuvarlak kemerli giriş eyvanına zeminden mermer merdivenlerle çıkılarak ulaşılır ve bu eyvan batı yönde yine yuvarlak kemerli giriş kapısı ile son bulur. Aynı eyvana içerden sağlı sollu odaların birer penceresi açılmaktadır. Giriş bloğu, dikeyde kenarlardan iki katlı ve başlıklı plastırlarla sınırlandırılmaktadır. Bu cephenin tamamını yatayda ikiye bölen kat silmesi giriş bloğunda da devam ettirilmektedir. Bloğun ikinci katı, yuvarlak kemerli alınlıklara sahip, ikiz dikdörtgen pencerelerle vurgulanmaktadır. Cephe üstte dışarıya taşıntı yapan alınlık kısmı ile sonlanmaktadır. Bu alınlık dış çerçevede oval hatlıdır. Alınlığın içi dikeyde plastırlar ile üç bölüme ayrılır ve bu bölümlerin içinde oval madalyonlar bulunur (Foto. 7). Giriş cephesinde dikey vurgu simetrik olarak yerleştirilen oniki dikdörtgen pencere ile sağlanmaktadır. Bu pencereler silmeli profiller ile çerçevelenmektedir. Üst kat orta pencerelerin önünde demirdöküm malzemeli küçük balkonlar bulunmaktadır.

Yapının batı cephesi, doğu cephesi ile aynı özelliklere sahip olup giriş bloğunun yerine, dışarıya kare bir mekân olarak taşıntı yapan kısım bulunur (Çizim 2). Kuzey ve güney cephelerde iki katlı simetrik pencere dizilimi dikey dengeyi sağlarken yine kat silmesi ile yatay denge bu cephelerde de vurgulanmaktadır (Çizim 3-4).

Bezeme olarak yapı içte sade denilebilecek özelliktedir. Birinci katın orta sahneliğinde duvar köşelerine yerleştirilen ahşap plastırların başlıklarında çiçek rozetler (Foto. 8) ve duvar plastırları ile ahşap ayakları birbirine bağlayan ahşap kemerlerin köşe noktalarına yerleştirilen bitkisel bezemelerin aplike edildikleri anlaşılmaktadır (Foto. 9). Ayrıca birinci katın giriş holünün üstüne gelen kısmında bulunan odanın ikiz pencere alınlıklarında, ahşaptan üç yapraklı çiçek şeklindeki düzenleme görülür (Foto. 10).

Yapının dışında özellikle giriş bloğunda yoğunlaşan ve nispeten sade bir bezeme anlayışı bulunmaktadır. Giriş eyvanının kenarlarına yerleştirilen plastırların ön yüzlerinde dikdörtgen ve oval kartuşlar bulunmaktadır. Bu kartuşların ortada ve oval olanlarının iç kısmında kıvrık dallar ile oluşturulan bitkisel bezemeler bulunur. Yine plastırların silmeli kuşaklarla oluşturulan başlıklarının en altındakinde dış

<sup>6</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1375/64, 8 Safer 1306/ 14 Ekim 1888 ; Saruhan Hükümet Konağı'nın tevsiine ve yanında bir mahkeme-i şeriye ile hapishane ve koğuş inşasına, gureba hastalarına ait olmak üzere bir han yapılmasına Akhisar'da Palamut karyesi ile nefsi-i Akhisar, Alaşehir, Eşme, Bergama ve Menemen kazaları ve Mentеше kasabasında birer hükümet konağı inşasına ve münasip mahallerde birer derbent yapılmasına dair Aydın Meclisi-i Umumisi mazbatası.

<sup>7</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2153/85, 13Şevval 1316/ 27 Aralık 1889; Bergama Hükümet Konağı'nın yeniden inşası için yardımda bulunacak zatların isimleri ve miktarını beyan eden defter gönderilerek enkaz bedeli ile hazineye ne miktar meblağ alınacağını gösteren tasdikli mazbatanın açıklanması.

<sup>8</sup> Çelik Kirişler arasında normal tuğlaların kemer şeklinde örülmesi ile elde edilen eski bir çeşit döşemedir. 19. yüzyılın son çeyreğinde ve 20 yüzyıl başındaki çeşitli yapılarda rastlanan bir türdür; Doğan Hasol (1975). "Volta Döşeme", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, s.129.

dizisi görülür. Eyvan kemerinin yüzeyinde iki renkli taş işçiliği gözlenir. Atlatmalı olarak koyu-açık renkli kare alanların orta kısımları çiçek rozetlerle bezelidir. Yine aynı kemerin kilit taşı plastik özellikli kenger yaprağı formundadır. Giriş bloğunu cephenin genelinde dikeyde vurgulayan plastırların yüzeylerinin kare alanlara bölündüğü ve profilli başlıklarında dış dizilerine yer verildiği görülür Ayrıca bu plastırların başlık aynalarında ayyıldız motifleri bulunmaktadır. Giriş eyvanının tavan kısmı alçı malzemeli kıvrık dallarla oluşturulan köşe madalyonları ve ortasında yuvarlak bir çelenkten oluşan dikdörtgen bezeme ile süslüdür. Bu kompozisyonda bulunan kurdellalar ve çiçek motifleri plastik özelliklidir.

Birinci katta girişin üzerinde bulunan kısımda, dikdörtgen iki kartuş içine yerleştirilen dört satırlık kitabe bulunur. Kitabenin üst kısmında ise profilli başlıklara sahip plastırlar arasına yerleştirilen ve kilit taşları vurgulanan yuvarlak kemerli ikiz pencereler görülmektedir. Pencere köşeliklerine yerleştirilen çiçek rozetler plastik özelliktedir.

Yapının dış kısmında, bezeme özellikleri ile göze çarpan bir diğer uygulama alınlıktır. Plastırlarla bölümlenen iki katlı bir düzenlenişi olan alınlığın plastik özellikli kıvrık dallar ile oluşturulan iç bükey taç kısımları ve yine bir biri içine geçmiş elipslerle oluşturulan oval madalyonlar dönemin üslup özelliklerine vurgu yapan bezemelerdir.

Giriş cephesinde birinci katın orta pencerelerinin önüne yerleştirilen balkonlar kenger yaprakları, makaralar ve çiçek rozetler ile bezeli konsollarla taşınmaktadır. Demirdöküm (ferforje) balkon korkulukları geometrik desenlidir.

Yapının inşa malzemesi zemin kat duvarlarında kesme taştır. Üst katlarda dolgu duvar tekniğinin kullanıldığı görülür. Pencere çerçeveleri, kat silmeleri baştaban kirişi, kapı çerçevelerinde ve balkon konsollarında düzgün kesme taş malzeme kullanılarak giydirme cephe uygulanır. Ayrıca giriş bloğunun pencere ve kapı alınlıkları ile çatı alınlığı mermerdir. İç kısımlarda zemin ve birinci katın döşemesi ahşaptır.

Çatı piramidal kurulumda olup Marsilya kiremidi ile kaplıdır. Çatının tam ortasına yerleştirilen kare planlı saat kulesi tamamı ile ahşap malzemelidir. Kulenin her bir cephesinde birer saat bulunmaktadır. İki kademeli ve kurşun sacdan oluşan örtü sisteminde saçak kısmına yer verilip bu kısımlar ahşap ve işlemelidir (Foto. 11).

Yapı genel plan özellikleri açısından "T" plan tipindedir. Bodrum kat üzerine iki katlı olan yapıda ahşap ayaklar vasıtası ile taşınan döşeme ve örtü sistemi bulunur. Plan tipi açısından Bergama Hükümet Konağı, II. Abdülhamit dönemi hükümet konaklarında görülen "H", "E", "L", "Haç", "Dikdörtgen" gibi plan tiplerine paralellik gösterir. Bu dönem yapıları genel olarak bodrum kat üzerine iki katlı olarak inşa edilmektedir. Ayrıca yapıların döşemesi içerde ahşap ayaklara oturmaktadır. Kemalpaşa (1900)<sup>9</sup>, Muğla (1889)<sup>10</sup>, Muğla-Milas (1902)<sup>11</sup>, Şanlı Urfa-Siverek (1908)<sup>12</sup>, Afyonkarahisar-Emirdağ (1903)<sup>13</sup>, Ordu-Mesudiye (1910)<sup>14</sup>, Çankırı (1903)<sup>15</sup>, Manisa-Demirci (1907)<sup>16</sup>, Elazığ-Ergani (1892)<sup>17</sup>, Kastamolu-Daday (1891)<sup>18</sup>, Kastamolu-Taşköprü (1903)<sup>19</sup>, Konya (1890)<sup>20</sup>, Kütahya (1907)<sup>21</sup>, Çorum-Mecitözü (1910)<sup>22</sup> vb. hükümet konaklarında taşıyıcı olarak ahşap ayak kullanıldığı görülür.

<sup>9</sup> B.O.A., İdare-i Hakani, 1381/1318, 5 Şevval 1318/26 Ocak 1901; Aydın Vilayeti dahilinde Nif Kazası Hükümet Konağı'nın yeniden inşası.

<sup>10</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1324/64, 8 Safer 1306/ 7 Haziran 1889; Saruhan Hükümet Konağı'nın tevsiine ve yanında bir mahkeme-i şeriye ile hapisane ve koğuş inşasına, gureba hastalarına ait olmak üzere bir han yapılmasına Akhisar'da Palamut karyesi ile nefsi-i Akhisar, Alaşehir, Eşme, Bergama ve Menemen kazaları ve Menteşe kasabasında birer hükümet konağı inşasına ve münasip mahallerde birer derbent yapılmasına dair Aydın Meclis-i Umumisi mazbatası.

<sup>11</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 8 Ramazan 1320/9 Aralık 1902; Milas Kazası Hükümet Konağı inşaat masrafının gönderildiği, hükümet konağı için kiralanan haneye ait bedelin ise zamanı geldiğinde ödeneceği.

<sup>12</sup> B.O.A. Şura-yı Devlet, 538/21, 26 Cemaziyelahir 1326/ 26 Temmuz 1908;Siverek Hükümet Konağı için Diyarbakır ve Maraş'dan tedarik edilecek kerestenin resmi hakkında istizan.

<sup>13</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 1522/51, 8 Zilkade 1321/ 17 Temmuz 1903; Aziziye'de inşa olunacak hükümet konağının keşif defteriyle resminin, fenn-i mimariye uygun olup olmadığına tahkiki.

<sup>14</sup> B.O.A. Şura-yı Devlet, 1802/2, 1Ramazan 1328/ 6 eylül 1910; Muhterik olan Alucra kazası hükümet konağıyla hapisanesinin yeniden inşasıyla masarifinin suret-i mahsubu.

<sup>15</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 2727/24, 28 Şevval 1321/17 Ocak 1904; Çankırı Hükümet Konağı'nın harabiyetinden bahisle müceddeden inşası lüzumuna dair Dahiliye tezkiresi.

<sup>16</sup> B.O.A. İrade-i Orman Mektub-i Kalemî, 12/1325, 27 Rebiyyülevvel 1325/11 Mayıs 1907; Demirci'de inşa edilecek hükümet konağıyla hastahane için gereken kerestenin orman resminden muaf tutulması.

<sup>17</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 1934/20, 20 Şaban 1309/ 20 Mart 1892. Ergani Sancağı hükümet konağının inşası için sarfı lazım olan meblağın bütçeye dahil edilmesi.

<sup>18</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 1925/118, 24 Recep 1309/ 23Şubat 1892; Daday kazası Hükümet Konağı'nın yeniden inşasından dolayı hükümet dairesi olarak kullanılan yerin icar bedeli olan meblağın Abdurrahman Ağa'ya tahsisi yapıldığından icar bedeli mahallince kaydının silinmesi ile kesin tarihin bildirilmesi.

<sup>19</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1657/10, 16 Cemaziyellevvel 1321/ 20 Ağustos 1903; Taşköprü'de önceden yanan hükümet konağının inşasıyla, masraflarının mahsubu.

<sup>20</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1705/35, 8 Zilkade 1307/26 Haziran 1890; Konya Hükümet Konağı'nın sürat-ı inşası lüzumuna dair bazı ifadeyi havi Konya valisinin tahriratu ve Konya İdare Meclisi'nin mazbatası.

Bergama Hükümet Konağı'nın da dâhil olduğu II. Abdülhamit dönemi hükümet konakları cephe özellikleri bakımından giriş bloğunun vurgulandığı ve genellikle bezemelerin bu alanda yoğunlaştığı yapılardır. Cephelerde yatay-dikey denge pencereler, kat silmeleri ve plastırlar ile sağlanır. Tekirdağ (1881)<sup>23</sup>, Sivas (1884)<sup>24</sup> (Foto. 12), Kastamonu-İnebolu (1884)<sup>25</sup>, Diyarbakır (1888) (Foto. 13), Denizli-Buldan (1888), İzmit-Gebze (1890)<sup>26</sup>, Konya (1890) (Foto. 14), Kastamonu-Daday (1891) (Foto. 15), Konya-Bozkır (1890)<sup>27</sup>, Nevşehir (1890)<sup>28</sup>, Niğde (1890) (Foto. 16), Kastamonu-Taşköprü (1899) (Foto.17), Diyarbakır-Ergani (1895) (Foto. 18), Afyonkarahisar (1894)<sup>29</sup>, Mersin- Tarsus (1894)<sup>30</sup>, Sivas-Divriği (1895)<sup>31</sup>, Balıkesir-Bandırma (1896)<sup>32</sup>, Çorum (1896)<sup>33</sup>, Erzincan (1897)<sup>34</sup>, Bartın (1897)<sup>35</sup>, Ankara (1897)<sup>36</sup>, Çanakkale-Bayramiç (1899)<sup>37</sup>, Çorum-Mecidözü (1900)<sup>38</sup>, İçel (1901)<sup>39</sup>, Elazığ (1901)<sup>40</sup> (Foto. 19), Kastamonu (1901)<sup>41</sup> (Foto. 20), Giresun (1903)<sup>42</sup> (Foto. 21), Çankırı (1903), Bitlis (1903)<sup>43</sup>, Eskişehir-Emirdağ (1867'de Bayat ile birleştirilmiştir. Yapı Bayat Hükümet konağı olarak bilinmektedir.1903), Sinop (1904)<sup>44</sup>, Karabük-Safranbolu (1904)<sup>45</sup> (Foto. 22), Aydın (1906)<sup>46</sup> (Foto. 23), Manisa-Demirci (1906), Muğla (1906) (Foto. 24), Balıkesir-Erdek (1906)<sup>47</sup>, Malatya

<sup>21</sup> B.O.A., Bab-ı Ali Evrak Odası, 2831/212257, 26 Ramazan 1324/13 Kasım 1906; Kütahya Sancağı hükümet konağına muktezi kerestelerin bila-resm kesilmesi ve imalı.

<sup>22</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1805/2, 1 Ramazan 1328/ 6 Eylül 1910;Mecidözü kazasında inşa olunmakta olan hükümet konağı masarısı inşaiyesi olarak istenilen otuz sekiz bin iki yüz yirmi kuruşun biran evvel mezuniyet itası.

<sup>23</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1907/58, 28 Zilkade 1298/ 22 Ekim 1881;Uzun zamandır harap halde bulunan Tekirdağ merkezindeki hükümet konağının yeniden inşası.

<sup>24</sup> B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 951/75269, 4 Şevval 1302 /19.05.1885; inşaatı tamamlanan Sivas Hükümet Konağı'nın tefrişine dair talimat.

<sup>25</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1645/60, 20 Zilkade 1304/10 Ağustos 1887; . İnebolu Hükümet Konağı'nın yeniden inşası.

<sup>26</sup> B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 1307/1311, 7 Ramazan 1311/14 Mart 1894; Gebze Hükümet Konağı'nın yeniden inşası için gereken meblağın itası.

<sup>27</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1706/25, 8 Zilkade 1307/26 Haziran 1890; Konya Sancağı dahilinde Bozkır Kazası Hükümet Konağı'nın müceddeden inşası lüzumuna dair te'kidi havi Konya Valisi'nin tahrirati ile Bozkır Kazası Meclisi'nin mazbatası.

<sup>28</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1705/2, 8 Zilkade 1307/26 Haziran 1890; Nevşehir Hükümet Konağı'nın müceddeden inşasıyla tesviye-i masarısı ifadesine dair Konya valisinin tahrirati ile Niğde Meclisi'nin mazbatası ve Nevşehir Meclisi'nin mazbatası.

<sup>29</sup> B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 9 Ramazan 1312/6 Mart 1895; Karahisar-ı Sahib Sancağı Hükümet Konağı'nın yeniden inşası.

<sup>30</sup> B.O.A., Yıldız Sadaret Hususi Kataloğu, 316/66, 9 Recep 1312/6 Ocak 1895; Yeniden inşa edilmiş olan Tarsus Hükümet Konağı'nın açılış merasimi.

<sup>31</sup> B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 1321/1312, 21 Şevval 1312/ 17 Nisan 1895;Divriği kazasında inşa edilen hükümet konağı ile hapishanenin inşaat masrafları.

<sup>32</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 2664/43, 4 Şevval 1314/8 Mart 1897; Bandırma Kazası Hükümet Konağı ile Telgrafhanesi'nin satılarak yeniden bir hükümet konağı ile telgrafhanenin inşasına ve fazla-i sarfiyatının Daire-i Belediye varidatından tesviyesine dair Dahiliye tezkiresi ve ekleri.

<sup>33</sup> B.O.A., Yıldız Sadaret Hususi Kataloğu, 83/31, 15 Cemazziyelahir 1314/ 21 Kasım 1896; Çorum Hükümet Konağı'nın Adliye'ye terk olunmasından dolayı hükümet konağı itti haz olunmak üzere imar ve inşa edilen daire için tahsisat itası.

<sup>34</sup> B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 1341/1314, 12 Cemazziyelevvel 1314/19 Eylül 1896; Erzincan Hükümet Konağı'nın inşaatı.

<sup>35</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 585/21, 13 Zilkade 1315/5 Nisan 1898; Bartın'da inşa olunmakta bulunan hükümet konağı için tüccarın iane suretiyle ita edecekleri keresteden gümrük resmi alınıp alınmayacağı istizanı.

<sup>36</sup> B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 1337/1314, 2 Ramazan 1314/4 Şubat 1897; Ankara Hükümet Konağı'nın yeniden inşasından dolayı hükümet dairesi için kiralanın yerin kira bedelinin ödenmesi.

<sup>37</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2156/61, 21 Şaban 1316/4 Ocak 1899; Bayramiç Nahiyesi Hükümet Konağı'nın ahalinin yardımıyla inşasına başlanmış ise de konağın bitişğinde bulunup kiraya verilen iki mağazanın icar ücreti eşraftan bazı kişiler tarafından ahalden tahsil edilmiş olduğundan bu paranın da konak inşaatına sarfı ile telgraf hattı tesisi için de ahalden yardım toplanıp yapılan binayı nahiye müdürünün kendisine ikametgah eylediğine dair varakanın gönderildiği.

<sup>38</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2182/53, 14 Zilkade 1316/26 Mart 1889; Harap haldeki Mecidözü Kazası Hükümet Konağı'nın yeniden inşası için talep olunan meblağın havalenamesinin gönderildiği.

<sup>39</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1701/26, 8 Zilkade 1319/16 Şubat 1902; İçel Hükümet Konağı'nın müceddeden inşasına ve teferruatına dair Konya Meclisi'nin mazbatası.

<sup>40</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 1469/7, 21 Recep 1319/3 Kasım 1901; Mamuretülaziz Hükümet Konağı odaları mefruşatının esna-yı harikte kamilen muhterik olmasından dolayı müceddeden inşa edilen daire için bir defaya mahsus olmak üzere on beş bin gurusun sarfına mezuniyet itası.

<sup>41</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2353/119, 2 Safer 1318/1 Haziran 1900; Kastamonu Hükümet Konağı'nın yeniden inşası için gerekli evrakın gönderilmesi.

<sup>42</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 754/12, 28 Cemaziyelahir 1321/21 Eylül 1903; İnşa olunan Giresun Nahiyesi Hükümet dairesinin resmi açılışının yapıldığı.

<sup>43</sup> B.O.A., İrade Dahiliye, 1321/Ca-14, 14 Cemaziyevvel 1321/8 Ağustos 1903;Harekat-ı Arzdan rahnedar olan Malazgirt Hükümet Konağı'nın otuz kırk bin kuruş sarfı ile inşasına dair.

<sup>44</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet ,1665/9, 16 Cemaziyevvel 1321/10 Ağustos 1903; Harap olan Sinop hükümet konağının tamir ile ıslahı mümkün olmadığından yeniden inşası.

<sup>45</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 1042/35, 22 Zilkadde 1323/ 18 Ocak 1906;

<sup>46</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 62/40, 18 Ramazan 1324/5 Kasım 1906; Aydın Sancağı Hükümet Konağı inşa masraflarından Defteri Hakani Hissesine meblağın ödenmesi.

<sup>47</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 980/15, 21 Recep 1323/ 21 Eylül 1905; Erdek'te gemilerin tamirine mahsus yerin satılmaması Bahriye Nezareti'nde talep edilmişse de Karesi Mutasarrıflığı'nda gelen cevapta yeniden inşa olunacak Erdek hükümet dairesinin inşaat masrafına karşılık arsaların satıldığı ve ticaret gemilerinin tamiri için başka yerlerin bulunduğu belirtilmiştir.

(1906)<sup>48</sup>, Muğla-Milas (1906) (Foto. 25), Balıkesir-Ayvalık (1907)<sup>49</sup>, Kütahya (1907) (Foto. 26), Çanakkale-Lapseki (1908)<sup>50</sup>, Manisa (1908)<sup>51</sup>, Bolu (1908)<sup>52</sup> (Foto. 27), Erzurum (1908)<sup>53</sup> (Foto. 28), Ordu-Mesudiye (1910), Samsun (1890)<sup>54</sup> (Foto. 29), Denizli-Çivril (19. Yy. sonu) vb. hükümet konaklarında bahsi geçen özellikleri görmek mümkündür. Dönemin özelliklerinden biri olan, örtü sisteminde geniş saçaklarının kullanımı bu yapılar için karakteristiktir. Konakların cepheleri bazı örneklerde kanatların ve giriş bloğunun ileri taşırılması<sup>55</sup>, bazılarında ise sadece giriş bloğunun ileri taşırılması<sup>56</sup> ile hareketlendirilir. Ayrıca kanat çıkması olamadan dört yönde giriş bloğunun ileri taşırılması<sup>57</sup>, dört yönde kanat çıkması ile girişin geri alınarak vurgulanışı<sup>58</sup>, dört yönlü kanat çıkması ve dört yönlü giriş bloğunun ileri alınması<sup>59</sup>, ileri taşıntı yapmayan düz cephe anlayışı<sup>60</sup> ve yapının kademeli olarak daraltılması<sup>61</sup> ile girişin ileri taşırılması hükümet konaklarının cephelerinde görülen düzenleme tiplerindedir. Ayrıca bu bahsi geçen tiplerden farklı, kendilerine has özellikler gösteren ve bu tiplere girmeyen cephe düzenlemeleri de vardır<sup>62</sup>. İleri taşırılan kısımların üstlerine bazı yapılarda alınlık uygulanır. Böylece vurgu dikey ekseninde bir kez daha desteklenir. Bu bilgiler ışığında, Bergama Hükümet Konağı, cephe özellikleri bakımından kanatları vasıtası ile dışarı çıkma yapmayan özelliktedir. Giriş bloğu vurgusunun mimari elemanlar vasıtası ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu bakımdan Çivril, Lapseki, Demirci, Bayramiç, Bandırma hükümet konakları ile benzerlik göstermektedir.

Dönemin hükümet konaklarında pencere düzenlemeleri de dikkat çekilmesi gereken bir diğer noktadır. Yapılarda katların dikey ve yatay dengesini aynı anda sağlayan pencereler sivri, yuvarlak, basık kemerli iken alınlık uygulanıyorsa üçgen, yuvarlak, dilimli ve sivri kemerli alınlıklar kullanılmaktadır. Ayrıca pencerelerin formlarında katlara göre değişiklik yapılarak cephenin yatay dengesinin vurgulandığı yapıları görmek mümkündür. Giriş bloklarında hemen tüm yapılarda yapının genelinde uygulanan formdan farklı pencere kullanımı yine bu mimari eleman ile gerçekleştirilen bir vurgulama yöntemidir. Pencere hususunda bu yapılarda değinilmesi gereken bir diğer husus da pencerelerin dış çerçevelerinin malzemenin farklılaştırılması, profillendirme veya boyama yöntemi ile cephe duvarlarından ayrılarak belirginleştirilmesidir. Bu durum hemen tüm yapılarda görülen bir özelliktir.

Hareketli ve bir o kadar da dengeli cephe anlayışı çerçevesinde ileriye taşırılan giriş bloklarının; dönemin hükümet konaklarında çoğunlukla merdivenler ile (bazı örneklerde oval ve çift yönlü) ulaşılan, zemin katta giriş açıklığından ileriye konumlandırılan üç sütun veya ayağın taşıdığı bir çeşit sundurma şeklinde ve birinci katta balkon veya cumba şeklinde tasarlandığı görülmektedir. Bu ayak ve sütunların başlıklarının çoğunluğunun Batı menşeli olduğu dikkat çekmekle birlikte Osmanlı mimarisinde kullanılan başlık formlarına da rastlamak mümkündür. Yine bu sütun ve ayakları birleştiren kemer formları ve açıklık boyutları da mimarın vermek istediği vurguya göre değişiklik göstermektedir. Bergama Hükümet Konağı giriş bloğunun, genellikle küçük boyutlu ve kazalarda yapılan hükümet konaklarında karşımıza çıkan, dışarıya taşıntı yapmayan ve bir eyvan ile içeri alınarak vurgulanan giriş şeklinde inşa edildiği görülür. Bu açıdan dönemin ünik yapılarından olduğu söylenebilir.

<sup>48</sup> B.O.A.,Cevdet Maliye, 384/50, 5 Zilhicce 1317/ 22 Nisan 1900. Malatya Hükümet Konağı'nın mücceden inşasıyla masrafların tesfiyesi.

<sup>49</sup> B.O.A, Bab-ı Ali Evrak Odası, 3192/23395, 19 Rebiyyülevvel 1325/ 13 Mayıs 1906;Ayvalık'da inşa olunacak hükümet konağı için lüzum görülen kerestenin bila-resm kat ve imrarı.

<sup>50</sup> B.O.A., Orman Madin ve Ziraat Nezareti Maruzatı, 145/73, 16 Safer 1325/ 31 Mart 1907;Lapseki Hükümet Konağı'na muktezi meşe ve çam kerestelerinin orman resminden istinası.

<sup>51</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 2728/9, 28 Şevval 1321/ 17 Ocak 1904; Manisa Hükümet Konağı olmak üzere kiralanan konağın kira bedelinin ödenmesi. Mukaddema Muhtarat olan Manisa Hükümet Konağının Masrafı-ı inşaniyyesinin pusulada gösterildiği vech ile devair-i aidesinin sene-i haliye muvazenesine lüzümü zammı hakkında bazı ifadeye dair Dahiliye tezkeresi.

<sup>52</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Marzatu, 516/58, 25 Safer 1320/3 Haziran 1902; Harap Olan Bolu Hükümet Konağının inşaat masrafının bütçeye dahil edilmesi hususunun Sedaret'e takdim olunduğu, alınan cevabın Kastamonu vilayetine bildirileceği.

<sup>53</sup> B.O.A., Şura-yı Devlet, 534/75, 26 Ca 1326/26 Temmuz 1908; Erzurum Hükümet Konağının mücceden inşasıyla masarifinin suret-i mahsubu.

<sup>54</sup> B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 1834/54, 11 Şevval 1308/ 20Mayıs 1891;Yeni inşa edilen Samsun Hükümet Konağı'nın inşaat masraflarıyla tefrişat masraflarının tesviyesi

<sup>55</sup> Buldan,Diyarbakır, Konya, Elazığ, Kastamonu, Aydın, Kütahya, Manisa, Bolu, Çankırı örneklerinde bahsi geçen durum söz konusudur.

<sup>56</sup> Tekirdağ, Sivas, Gebze, Daday, Bozkır, Afyonkarahisar, Divriği, Ergani, Çorum, Mersin, Giresun, Emirdağ, Sinop, Safranbolu, Muğla, Ayvalık, Siverek, Mesudiye, Mecidözü, Tarsus örneklerinde bahsi geçen durum söz konusudur.

<sup>57</sup> Samsun Hükümet Konağı bu duruma örnektir.

<sup>58</sup> Erzurum, Muş, Bitlis örneklerinde bahsi geçen durum söz konusudur.

<sup>59</sup> Erzincan, Niğde, Nevşehir örneklerinde bahsi geçen durum söz konusudur.

<sup>60</sup> Çivril, Lapseki, Demirci, Bayramiç, Bandırma, Bergama örneklerinde bahsi geçen durum söz konusudur.

<sup>61</sup> Taşköprü Hükümet Konağı bu duruma örnek olarak verilebilir.

<sup>62</sup> Erdek (Haç), Malatya (L), Milas (Girişin yandan yuvarlak mekanlar ile vurgulandığı gözlenir.) örneklerinde bahsi geçen durum söz konusudur.

Bezeme özellikleri açısından dönemin hükümet konaklarının çoğunun sade yapıda oldukları görülebilir. Bazı yapıların döşemelerinin tavan kısımlarında sıklıkla geometrik ve kimi zaman da bitkisel plastik özellikli kompozisyonların olduğu gözlenir. İç kısımlara göre daha çok cephelerde yoğunlaşan bezeme programında; dönemin eklektik anlayışı çerçevesinde kartuşlar içerisinde bitkisel motifli ve plastik özellikli kompozisyonlar, çiçek rozetler, volütlü konsollar, sütun başlıkları, kilit taşları (bezemeli) vurgulanan kemerler, başlıkları veya bedenleri bezeli plastırlar ve işlemeli demir döküm balkonlar bulunur. Ayrıca bazı yapılarda saçak kısımlarının iç yüzeylerinde kalem işi (geometrik veya bitkisel kurgulu) bezemeleri de görmek mümkündür. Bezeme programı açısından Bergama Hükümet Konağı diğer dönem yapıları ile bu açılardan benzerdir.

Konakların bezeme programları içerisinde alınlıklar biçim, bezeme ve malzeme bakımından farklılıklar göstermektedir. Biçim olarak yapılarda çoğunlukla üçgen ve oval formlar kullanılır. Mermer, ahşap, alçı ve karma malzemeli alınlıklar bulunmaktadır. Bezemeleri açısından da bir bütünlük söz konusu değildir. Karma malzeme ile inşa edilen Bergama Hükümet Konağı alınlığında, oval hatlarının ve kartuşlu bezeme programının uygulandığı görülmektedir. Bu alınlık II. Abdülhamit döneminin sonlarına doğru yapılan Bartın, Giresun, Sinop, Aydın ve Bolu hükümet konaklarının alınlıklarına oval formları açısından benzerlik göstermektedir.

Hükümet konaklarının dönemin taşra idari anlayışının birer sembolü oldukları düşünüldüğünde, yapıların kimliklerini temsil eden unsurlar arma, tuğra ve kitabelerdir. Bergama Hükümet Konağı bu açıdan hem kitabesi hemde ayyıldız arması ile dönemin idari yapıları ile paralellik gösterir<sup>63</sup>. Çoğunlukla giriş bloğuna yerleştirilen bu unsurların yanında saat kullanımı da dikkat çekmektedir. Dönemin teknolojik gelişmelerini mimari bir yapı aracılığı ile halka sunmayı amaçlayan bu uygulamanın kullanım açısından da pratik bir yönü bulunmaktadır. Bu dönemde meydana getirilen ve halk arasında mahkeme caddesi olarak adlandırılan idari yapı komplekslerinin olduğu meydan veya sokaklara saat kulesi inşasının moda olduğu bu dönemde saatlerin kulelere veya hükümet konaklarına yerleştirildiği örnekleri görmek mümkündür (Acun, 2002: 382). Bergama Hükümet Konağı'nda küçük, ahşap saat kulesinin yapının çatısı üzerine inşa edilmesi dönemi açısından bilinen tek örnektir.

Bahsi geçen hükümet konaklarının taşrada bulunmaları nedeni ile bezeme programlarında, mimarisinde ve malzemelerinde yöresel bir takım farklılıklar bulunur. Bu sebeple kullanılan malzeme cinsi, giriş kısmının kapalı veya açık formda inşası, pencere büyüklükleri gibi bir takım konularda ayrımlar söz konusudur. Bu ayrımlardan biride yapının sancak veya kaza olmasına bağlı olarak metrekare bazındadır. Sancaklarda bulunan konaklar daha büyük iken kazalarda bulunanlar daha küçüktür. Kastamonu Hükümet Konağı ile kazası olan Daday Hükümet Konağı arasında görülen büyüklük, malzeme ve mimari elemanlarda gözlenen farklılıklar bu duruma verilebilecek somut bir örnektir. Aynı ayırım eyalet merkezleri ile sancaklar arasında da görülmektedir. Aydın Hükümet Konağı ile Muğla Hükümet Konağı arasında da böyle bir farklılaşmadan söz edilebilir. İzmir Sancağı'nın kazası konumundaki Bergama'da yapılan hükümet konağının da kazalarda yapılan diğer örnekleri gibi daha küçük boyutlu olduğu görülmektedir.

Hükümet konaklarının yapıldıkları yerler ya eskiden beri şehrin merkezi konumunda olan ya da gelişime müsait ve yeni idari yapılar ile desteklenecek alanlardan seçilmektedir. Konumu açısından Bergama Hükümet Konağı yanında 1439 tarihli Kurşunlu Cami'nin bulunduğu eski şehir merkezinde bulunmaktadır. Bu açıdan Bergama kazasında yeni bir yönetim alanı oluşturulmadığı var olan merkezde idari yapıların konumlandırıldığı söylenebilir.

Dönemin hükümet konaklarının genel mimari yapıları dikkate alındığında XVIII. yüzyılın ortalarında Avrupa'da ortaya çıkan Antik Dönem mimari özelliklerinin yeniden canlandırıldığı Neo-Klasik Mimari'nin özelliklerini taşıdıkları söylenebilir<sup>64</sup>. XVIII. ve XIX. yüzyılda etkisini kaybeden Hassa Mimarlar Ocağı'nın işlevini azınlık mimarlar ve yabancı uyruklu mimarlar gerçekleştirir (Aktemur, 2012: 181-205). Yurt dışında eğitim görmüş olan Alexandre Valluary (1850-1921) ve August Jachmund (1859-?) dönemin öndegelen mimarlarından. Valluary'nin Duyun-u Umumiye Binası (Foto. 31) ve Jachmund'un Osmanlı Bankası (Foto. 32) binaları bu mimarların aldıkları eğitim doğrultusunda Osmanlı Mimarisine kattıkları eserlerdendir (Yavuz, 2004: 181-205). Bu yapılarda görülen vurgulanmış giriş bloğu, kat silmeleri ve pencerelerle sağlanan yatay-dikey denge, pencere formlarının vurgulanmak istenen alana göre farklılaştırılması gibi özellikler hükümet konaklarıyla aralarında gözlenen bir takım benzerliklerdendir. Ayrıca Avrupa'nın tamamına yayılmış olan bu üslup çerçevesinde inşa edilen çok sayıda yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan biri de mimarı Ange-Jacques Gabriel (1698-1782) olan, Paris Vaersailles Sarayı'nda bulunan Petit Trianon Residence'dır (1774) (Foto.33). Yapının cephe uygulamaları açısından Neo-

<sup>63</sup> Milas, Afyonkarahisar, Köyceğiz hükümet konaklarında ayyıldız uygulamasının görüldüğü yapılara verilebilecek örnekler arasındadır.

<sup>64</sup> Anıtsal cephe anlayışı, katlar boyunca uzanan sütun ve plastırlar, herbir katta farklı formda pencere vurgusu, yatay-dikey denge ve alınlık uygulamaları Neo-Klasik mimari özellikli yapıların genelinde görülen özelliklerdir.



Klasik özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu yapının cephe özellikleri açısından dönemin hükümet konakları ile benzerlikleri olduğu görülmektedir.

### Sonuç

Osmanlı Devleti'nde merkezi yönetimin güçlendirilmesine paralel olarak Aydın ve sonrasında İzmir Sancağına bağlı olan Bergama'da inşa edilen hükümet konağı değişen taşra yönetimi ve bu değişime bağlı olarak oluşturulan idari yapılara verilebilecek örneklerden biridir. Bergama Hükümet Konağı, mimari açıdan dönemin taşrada yapılan hükümet konakları ile karşılaştırıldığında, benzer ve farklı özellikleri bulunan ve dönemin eklektik anlayışı içerisinde ele alınan bir yapıdır. Kaza'da bulunmasına karşın tipolojisi ve mimari elemanları ile diğer hükümet konakları ve Avrupa'da bulunan Neo-Klasik yapıların özelliklerini de bünyesinde taşıyan yapı unik bir örnektir. Sanat tarihi literatüründe yapıların tarihlenmesi hususunda kimi zaman yanlışlara düşüldüğü bilinmektedir. Yapının inşasında kullanılan putreli döşeme, cephe düzenlemesinde yer alan mimari elemanlar, çatıda bulunan saat kulesi yapının II. Abdülhamit döneminde yapılmış olabileceği düşüncesini akla getirmektedir. Zaten arşiv çalışmaları sonucunda da yapının 1903 ile 1906 yılları arasında inşasına dair yazışmalara rastlanmaktadır. Bu nedenle yapı kitabesinde ebcet hesabı ile ortaya konulan 1867 tarihinin yanlışlığı da belirtilmesi gereken konulardandır.

II. Abdülhamid dönemi hükümet konakları dönemin eklektik üsüp özelliklerini taşıyan özelliktedir. Plan ve büyüklük olarak ihtiyaca göre değişiklik gösteren bu yapılar, Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan yeni bir bina türünün örnekleridir.

### KAYNAKÇA

#### ARŞİV BELGELERİ

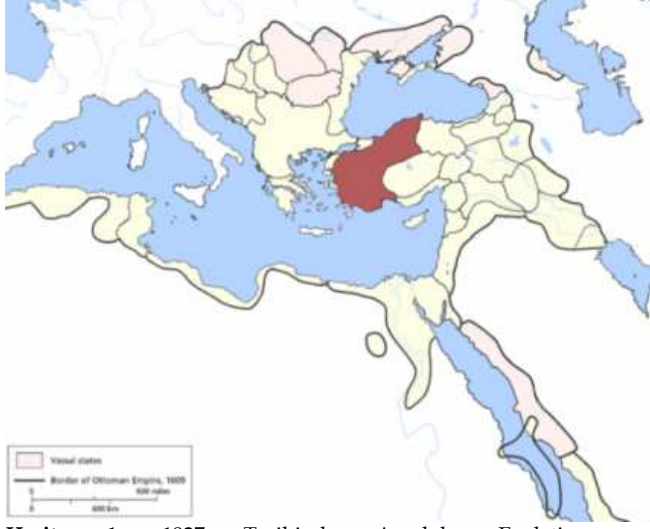
- B.O.A.,Yıldız Esas Evrakı Defteri, 19/1821, 19 Ra 1321/ 9 Aralık 1903.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2810/28, 21 Ramazan 1327/6 Ekim 1909.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 437/57, 13 Ramazan 1313/ 27 Şubat 1896.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1375/64, 8 Safer 1306/ 14 Ekim 1888.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2153/85, 13Şevval 1316/ 27 Aralık 1889.  
B.O.A., Bab-ı Ali Evrak Odası, 3016/226166, 6 Safer 1325/21 Mart 1907.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 40/54, 8 Ramazan 1338/26 Mayıs 1920.  
B.O.A., İdare-i Hakani, 1381/1318, 5 Şevval 1318/26 Ocak 1901.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1324/64, 8 Safer 1306/ 7 Haziran 1889.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 8 Ramazan 1320/9 Aralık 1902.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 538/21, 26 Cemaziyelahir 1326/ 26 Temmuz 1908.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 1522/51, 8 Zilkade 1321/ 17 Temmuz 1903.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1802/2, 1Ramazan 1328/ 6 Eylül 1910.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 2727/24, 28 Şevval 1321/17 Ocak 1904.  
B.O.A., İrade-i Orman Mektub-i Kalemî, 12/1325, 27 Rebiyyülevvel 1325/11 Mayıs 1907.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 1934/20, 20 Şaban 1309/ 20 Mart 1892.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 1925/118, 24 Recep 1309/ 23Şubat 1892.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1657/10, 16 Cemaziyeyevvel 1321/ 20 Ağustos 1903.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1705/35, 8 Zilkade 1307/26 Haziran 1890.  
B.O.A., Bab-ı Ali Evrak Odası, 2831/212257, 26 Ramazan 1324/13 Kasım 1906.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1805/2, 1 Ramazan 1328/ 6 Eylül 1910.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1907/58, 28 Zilkade 1298/ 22 Ekim 1881.  
B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 951/75269, 4 Şevval 1302 /19.05.1885.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1645/60, 20 Zilkade 1304/10 Ağustos 1887.  
B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 1307/1311, 7 Ramazan 1311/14 Mart 1894.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1706/25, 8 Zilkade 1307/26 Haziran 1890.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1705/2, 8 Zilkade 1307/26 Haziran 1890.  
B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 9 Ramazan 1312/6 Mart 1895.  
B.O.A., Yıldız Sadaret Hususi Kataloğu, 316/66, 9 Recep 1312/6 Ocak 1895.  
B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 1321/1312, 21 Şevval 1312/ 17 Nisan 1895.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 2664/43, 4 Şevval 1314/8 Mart 1897.  
B.O.A., Yıldız Sadaret Hususi Kataloğu, 83/31, 15 Cemaziyelahir 1314/ 21 Kasım 1896.  
B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 1341/1314, 12 Cemaziyeyevvel 1314/19 Eylül 1896.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 585/21, 13 Zilkade 1315/5 Nisan 1898.  
B.O.A., İdare Defter-i Hakani, 1337/1314, 2 Ramazan 1314/4 Şubat 1897.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2156/61, 21 Şaban 1316/4 Ocak 1899.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2182/53, 14 Zilkade 1316/26 Mart 1889.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1701/26, 8 Zilkade 1319/16 Şubat 1902.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 1469/7, 21 Recep 1319/3 Kasım 1901.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 2353/119, 2 Safer 1318/1 Haziran 1900.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemî, 754/12, 28 Cemaziyelahir 1321/21 Eylül 1903.  
B.O.A., İrade Dahiliye, 1321/Ca-14, 14 Cemaziyeyevvel 1321/8 Ağustos 1903.  
B.O.A., Şura-yı Devlet ,1665/9, 16 Cemaziyeyevvel 1321/10 Ağustos 1903.

B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi, 1042/35, 22 Zilkadde 1323.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 62/40, 18 Ramazan 1324/5 Kasım 1906.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi, 980/15, 21 Recep 1323/ 21 Eylül 1905.  
B.O.A., Cevdet Maliye, 384/50, 5 Zilhicce 1317/ 22 Nisan 1900.  
B.O.A., Bab-ı Ali Evrak Odası, 3192/23395, 19 Rebiyyülevvel 1325/ 13 Mayıs 1906.  
B.O.A., Orman Madin ve Ziraat Nezareti Maruzatı, 145/73, 16 Safer 1325/ 31 Mart 1907.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 2728/9, 28 Şevval 1321/ 17 Ocak 1904.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Marzati, 516/58, 25 Safer 1320/3 Haziran 1902.  
B.O.A., Şura-yı Devlet, 534/75, 26 Ca 1326/26 Temmuz 1908.  
B.O.A., Dahiliye Nezareti Mektub-i Kalemi, 1834/54, 11 Şevval 1308/ 20 Mayıs 1891.

#### **BASILI BİRİNCİL KAYNAKLAR**

ACUN, Hakkı (2002). "Anadolu Saat Kuleleri", *Türkler*. C. 15, s. 181-205.  
AKTEMUR, A. Murat (2012). "Alexandre Vallaury'nin Karaköy'deki Eserleri", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5 Issue 8, p. 37-74.  
AKTÜRE, Sevgi (1985). "Osmanlı Devletinde Taşra Kentlerindeki Değişimler", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, s. 894.  
ASLAN, Seyfettin; YILMAZ Abdullah (2001). "Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, C.2/1, s. 296-300.  
ASLANOĞLU, İnci, ORTAYLI, İlber, vd., (Söyleşi), (1984) "Osmanlıdan Bugüne Hükûmet Konakları", *Mimarlık*, S.84/5, s. 3-5.  
AVCI, Yasemin (2010). *Bir Osmanlı Anadolu Kentinde Tanzimat Reformları ve Kentsel Dönüşüm: Denizli (1839-1908)*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.  
BAYATLI, Osman (1956). *Bergama Tarihinde Türk İslam Eserleri*, İstanbul: Anıl Matbaası.  
CEBECİ, Mustafa (1995). "Bergama", *Bergama Belleten*, S. 6, s. 73-82.  
ÇADIRCI, Musa (1991). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapılar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.  
DERİNGİL, Selim (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji – II. Abdülhamit Dönemi (1876–1909)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.  
ELDEM, Edhem (2004). *İftihar ve İmtiyaz, Osmanlı Nişan ve Madalyaları Tarihi*, İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.  
ERCIŞ, E., (1979). *Bergama Uygurluk Tarihi Bakırçay Üçlemesi*, Bergama: Bergama Ticaret Odası Kültür Yayınları.  
ERGİN, O. Nuri (1995). *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.  
GENÇOĞLU, Mustafa (2012). "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2/1, s. 29-50.  
GÜNTAN, Çağrı (2007). II. Abdülhamit Döneminde İmparatorluk İmajının Kamu Yapıları Aracılığı İle Osmanlı Kentine Yansıtılması. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.  
GÖKBEL, Asaf; ŞÖLEN Hikmet (1988). *Aydın İli Tarihi*, İstanbul: Ahmet İhsan Basım Evi Ltd.  
İNALCIK, Halil (1962). "Sened-i İttifak ve Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, 28/112, s. 603.  
HAMMER, Joseph (1990). *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.  
HASOL, Doğan (1975). "Volta Döşeme", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.  
İPŞİRLİ, Mehmet (1992). "Beylerbeyi", *İslam Ansiklopedisi*. C. 6, s.69.  
İPŞİRLİ, Mehmet (1994). "Eyalet (Taşra) Teşkilatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C. I, s. 221-245.  
KILIÇ, Sevgi (2009). "Tanzimatın İlanından 1864 Düzenlemesinin Uygulanmasına Kadar Geçen Dönemde Valilik Kurumu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVIII/45, s. 44-45.  
ORTAYLI, İlber (2000). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.  
ORTAYLI, İlber (1994). "Tanzimat Devri ve Sonrası İdarî Teşkilât". *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, C.1, s. 283-334.  
TURAN, Şerafettin (1963). "Osmanlı Teşkilatı'nda Hassa Mimarları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I/1, s.163-164.  
SEZEN, Tahir (1936). *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları.  
UYAR, Recep (2001). *Osmanlı Salnameleri'nde Bergama*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.  
UZUNÇARŞILI, İ.Halil (1988). *Osmanlı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.  
UZUNÇARŞILI, İ.Halil (1932). *Bizans ve Selçuklularla Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul: Maarif Matbaası.  
YAVUZ, Mehmet (2004). "Mimar August Jasmund Hakkında Bilmediklerimiz", *Sanat Tarihi Dergisi*, XIII/1, 181-205.

## HARİTALAR



**Harita 1.** 1827 Tarihinde Anadolu Eyaleti  
(www.wikipedia.com)



**Harita 3.** Günümüz Bergama Haritası  
(<http://ozcan49.blogspot.com.tr>)

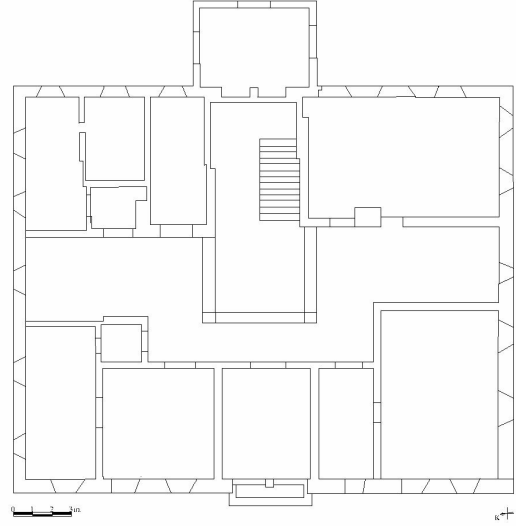


**Harita 2.** 1301Hicri (M.1884) (Def'a 6) Aydın Salnamesinde İzmir Sancağı Haritası

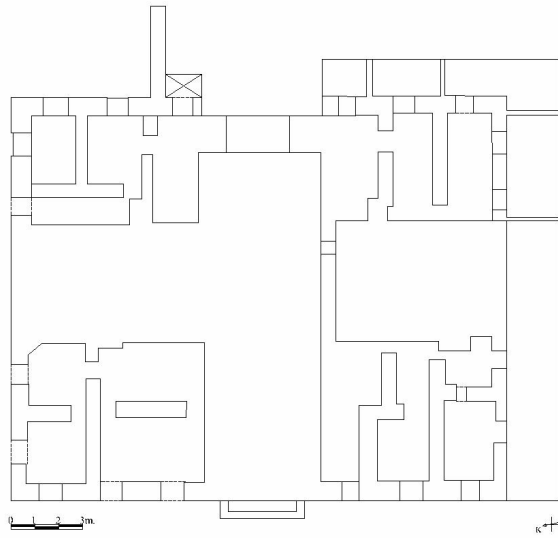
## PLANLAR



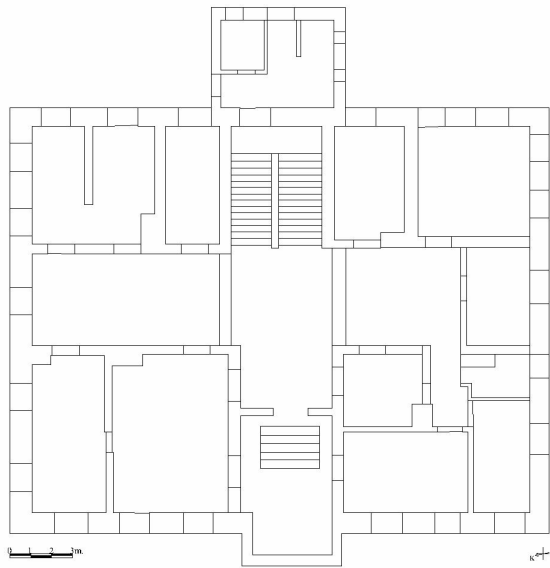
**Plan 1.** Bergama Hükümet Konağı Vaziyet Planı



**Plan 4.** Bergama Hükümet Konağı Birinci Kat Planı



**Plan 2.** Bergama Hükümet Konağı Bodrum Kat Planı



**Plan 3.** Bergama Hükümet Konağı Zemin Kat Planı

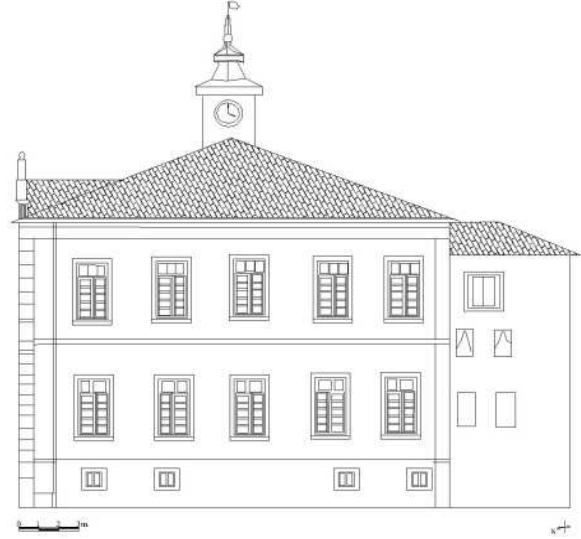
## ÇİZİMLER



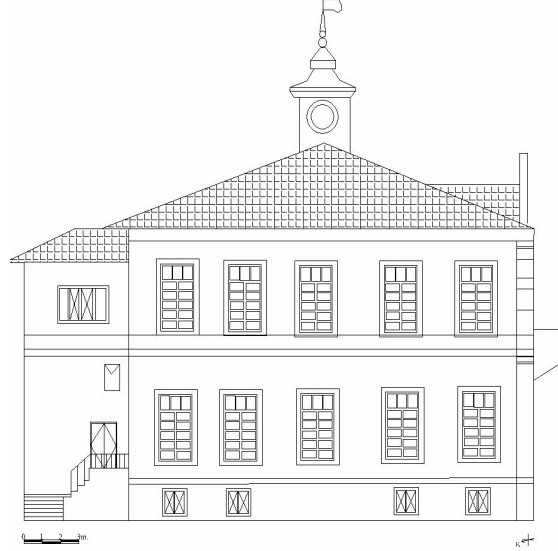
Çizim 1. Bergama Hükümet Konağı Ön Cephe



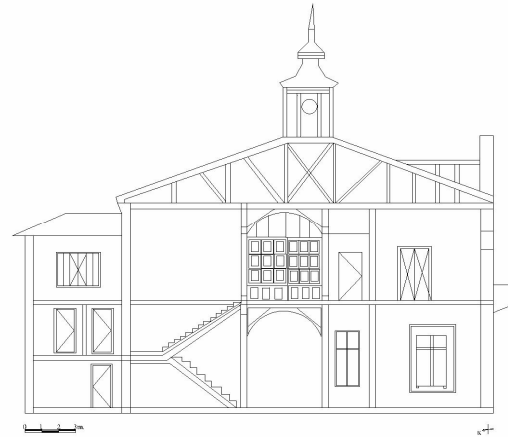
Çizim 2. Bergama Hükümet Konağı Arka Cephe



Çizim 3. Bergama Hükümet Konağı Kuzey Cephe



Çizim 4. Bergama Hükümet Konağı Güney Cephe



Çizim 5. Bergama Hükümet Konağı Kesit

## FOTOĞRAFLAR



Foto. 1. Bergama Hükümet Konağı



Foto. 5. Bergama Hükümet Konağı Doğu Cephe (Giriş)



Foto. 2. Bergama Hükümet Konağı Kitabesi



Foto. 3. Bergama Hükümet Konağı Metal Putrelli Volta Tonoz Türündeki Üst Döşemesi



Foto. 4. Bergama Hükümet Konağı Birinci Kat Genel Görünüm



Foto. 6. Bergama Hükümet Konağı Giriş Bloğu



Foto. 7. Bergama Hükümet Konağı Alınlık



Foto. 8. Bergama Hükümet Konağı Plastir ve Başlığı Örneği



Foto. 9. Bergama Hükümet Konağı Kemer Köşe Bezemesi



Foto. 10. Bergama Hükümet Konağı İkiz Kemer Alınlıkları İçten Görünüm



Foto. 11. Bergama Hükümet Konağı Saat Kulesi



Foto. 12. Sivas Hükümet Konağı



Foto. 13. Diyarbakır Hükümet Konağı



Foto. 14. Konya Hükümet Konağı



Foto. 15. Kastamonu Daday Hükümet Konağı



Foto. 16. Niğde Hükümet Konağı



Foto. 17. Kastamonu Taşköprü Hükümet Konağı



Foto. 18. Diyarbakır Ergani Hükümet Konağı



Foto. 19. Elazığ Hükümet Konağı



Foto. 20. Kastamonu Hükümet Konağı



Foto. 21. Giresun Hükümet Konağı



Foto. 22. Karabük Safranbolu Hükümet Konağı



Foto. 23. Aydın Hükümet Konağı



Foto. 24. Muğla Hükümet Konağı



Foto. 25. Muğla Milas Hükümet Konağı



Foto. 26. Kütahya Hükümet Konağı





Foto. 27. Bolu Hükümet Konağı



Foto. 28. Erzurum Hükümet Konağı

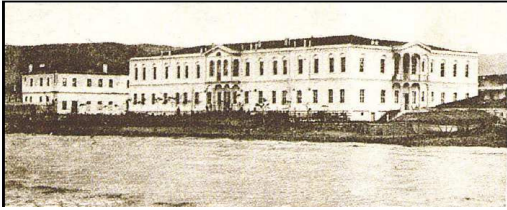


Foto. 29. Samsun Hükümet Konağı



Foto. 30. Çivril Hükümet Konağı



Foto. 31. Duyun-u Umumiye Binası (Caner Cangil)



Foto. 32. Osmanlı Bankası ([www.wikipedia.com](http://www.wikipedia.com))



Foto. 33. 1774 Petit Trianon Residence Versailles, Fransa, Ange-Jacques Gabriel

## TABLolar

Tablo 1. Anadolu Eyaleti Sancakları

ANADOLU EYALETİ SANCAKLARI			
1609 EYALETİN SANCAKLARI		1700-1740 EYALETİN SANCAKLARI	
Kütahya Sancağı	Uşak, Eğrigöz (Emet), Gököyük, Simav, Şeyhlü (Işıklı), Gedos (Gediz), Kula, Altıntaş ve Lazkiye bucakları	Kütahya Sancağı	
Saruhan Sancağı	(Manisa)	Hüdavendigar Sancağı	(Bursa)
Aydın Sancağı		Bolu Sancağı	
Hüdavendigar Sancağı	(Bursa)	Kastamonu Sancağı	
Kastamonu Sancağı		Karesi Sancağı	

Menteşe Sancağı	(Muğla)	Sultanönü Sancağı	(Eskişehir)
Bolu Sancağı		Saruhan Sancağı	(Manisa)
Ankara Sancağı		Karahisar-i Sahib Sancağı	(Afyonkarahisar)
Karahisar-i Sahib Sancağı	(Afyonkarahisar)	Hamid Sancağı	(Isparta-Burdur)
Teke Sancağı	(Antalya)	Ankara Sancağı	
Kangırı Sancağı	(Çankırı)	Kânkırı Sancağı	(Çankırı)
Hamideli Sancağı	(Isparta-Burdur)	Aydın Sancağı	(Aydın)
Sultanönü Sancağı	(Eskişehir)	Teke Sancağı	(Antalya)
Karesi Sancağı	(Balıkesir)	Menteşe Sancağı	(Muğla)
		Beypazarı Sancağı	

**Tablo 2.** Aydın Salnamelerine Göre II. Abdülhamit Dönemi Bergama Kaymakamları ve Görev Süreleri

Aydın Salnamelerine Göre II. Abdülhamit Dönemi Bergama Kaymakamları ve Görev Süreleri	
Kaymakamlar	Göreve Başlama Yılları
Mahmud Raci Bey	1879
Mahmud Tevfik Bey	1884
İsmail Hakkı Bey	1886
Muhammed Said Bey	1888
Ata Efendi (Naip)(Vekil)	1890
Nizameddin Bey	1893
Cavid Bey	1897
Ali Rasih Bey	1902